

KLÍMAVÁNDORLÁS KLÍMAIGAZSÁGOSság ÉS A GLOBÁLIS NGO-K AFRIKÁBAN

GLIED VIKTOR – BUMBERÁK MAJA

A klímaváltozásról

A globális klímaváltozás, vagy ahogy a sajtó nyomán a közvélemény gyakran használja, globális felmelegedés jelensége, előidézői és következményei a kilencvenes évek elején kerültek a természettudományi, majd nem sokkal később a társadalomtudományi kutatások homlokterébe. Az éghajlatváltozás hatásainak elemzése kapcsán komplex kihívással szembesülünk, a különböző diszciplínák eredményeit csak együtt, egymással kölcsönhatásban tudjuk értelmezni és helyesen értékelni. Nem véletlen tehát, hogy magát a kifejezést nagyon rövid idő alatt építette be szótárába – a környezeti, majd gazdasági, vagy társadalmi problémák kapcsán szinte állandó hivatkozási alapként – a tudományos-ismeretterjesztő irodalom és ennek nyomán a politika is, igaz, más kontextusban. Az üvegházhatású gázok (főként szén-dioxid) kibocsátása következtében a földi légkör átlaghőmérséklete globális szinten várhatóan 2-3 Celsius fokot növekszik, melynek következtében világszerte szaporodnak a szélsőséges időjárási anomáliák, a tartós szárazság, a sivatagosodás, vagy éppen ellenkezőleg, a fagyok és hatalmas esőzések erősen éreztetik hatásukat és komoly környezeti, gazdasági, társadalmi változásokat idéznek elő. Az északi sark jégsapkái elolvadnak, a gleccserek ijesztő ütemben tűnnek el, megváltozik a hidrológiai körforgás, a tengervízszint emelkedik, vízhiány, vízszűkösség alakul ki, vagy éppen áradások nehezítik a víz közelében lakók életét. A gazdaság és politika számára a nyolcvanas években kidolgozott fenntartható fejlődés elmélet elegendő volt a folyamatos gazdasági növekedéssel járó környezetszennyezés szükségességének magyarázatához.

Azt tapasztaljuk, hogy az ökológiai paradigmaváltás, az ember és környezet viszonyának, va-

lamint társadalmi együttélésének újraértelmezése, átformálása (ökológizmus) lassan megy végbe. A fordulat a fenntartható fejlődés, vagy amiként a gazdasági szereplők számára is elfogadható, fenntarthatóság fogalmának széles körű használatával fogalmazódott meg, melynek nyomán a változás, a felelősségteljesebb gondolkodás teret nyert a politikai döntéshozók körében is. A környezet védelme, a környezetterhelés csökkentése, a környezetbarát technológia támogatása a társadalom támogatása mellett a politikai retorika szerves részévé vált, azonban a klímaváltozás tényét és az abban való emberi részvétel súlyát sokáig tagadták, elbogatellizálták a döntéshozók. George W. Bush egykori amerikai és Vlagyimir Putyin korábbi orosz elnök is több esetben tett olyan kijelentéseket, melyek a jelenség létét vonták kétségbe. A felelősség jelentős részét viselő nagy olaj- és vegyipari vállalatok természetesen erősítették a bizonytalanságot, egészen a kilencvenes évek végéig igyekeztek blokkolni a kutatásokat és cáfolni az antropogén tényezők szerepét. (Flannery, 2006)

Az ENSZ által 1992-ben Rio de Janeiróban megrendezett Környezet és Fejlődés elnevezésű világkonferencián az ún. Föld-csúcson résztvevő országok elfogadták és később ratifikálták a klímaváltozási keretegyezményt, amely megkötések, határidők és kvóták nélkül, de tartalmazta a károsanyag-kibocsátás mérséklését. A részleteket az Egyezmény Részes Felek találkozóján (COP) egyeztették. Fontos lépést jelentett az 1997-ben, Kiotóban elfogadott Jegyzőkönyv, amely már pontos számokat és határidőket is tartalmazott. A dokumentum azonban tükrözte a nemzetközi közösség, főként a nyugati és keleti nagyhatalmak gazdasági és politikai ellentéteit, valamint erőteljesebbé tette a globális civil szervezetek tiltakozását egyaránt, mivel mindössze

5,2%-os károsanyag-kibocsátás csökkentést fogadott el globális szinten. A legnagyobb kibocsátó Egyesült Államok és a szintén nagy emisszióval rendelkező Ausztrália jelezte, hogy nem szándékozik ratifikálni az egyezményt, amíg Kína és India nem kap pontos kibocsátási limiteket. A fejlődők csoportját (G77) vezető kínai delegáció reakciója világos volt: a jelenlegi állapotért nem a fejlődő és az átalakuló gazdaságok felelősek, így az éghajlatváltozás hatásai csökkentésének anyagi terheit a nyugati országoknak kell viselni. (Bíró, 2003: 34-38) Az Európai Unió a klímaváltozás elleni harc zászlóshajója, igyekszik közvetíteni a klímátárgyalások során, de szerepe mégis némiképp szimbolikus, hiszen a Kiotói Jegyzőkönyvet is csak komoly kompromisszumok árán sikerült „kiverekednie”. A vita a mai napig tart, az USA és Kína álláspontjai nem közeledtek egymáshoz az elmúlt másfél évtizedben, miközben a klímaváltozásnak és környezetszennyezésnek nem szabnak gátat az államhatárok, a problémát csak globális léptékekben tudjuk értelmezni, tehát a megoldást is így kell keresnünk.

Az 1988-ban, az ENSZ égisze alatt létrehozott Éghajlatváltozással Foglalkozó Kormányközi Testület (IPCC) 1990-es jelentése szerint a felmelegedésért felelős üvegházgázok kibocsátásának szintjét globálisan 60%-kal kellene csökkenteni ahhoz, hogy a Föld éghajlatát a jelenlegi szinten stabilizálni lehessen. A globális civil szervezetek szintén ezen az állásponton vannak, a Greenpeace, a Természetvédelmi Világalap (WWF), vagy a Föld Barátai (Friends of the Earth) a klímátárgyalások idején hatalmas demonstrációkkal, tiltakozó akciókkal hívják fel a döntéshozók és a közvélemény figyelmét a probléma súlyára és a megtett lépések elégtelenségére. A klímaváltozás kérdése 2006-ban vált „mainstream” témává, amihez az időjárás rend-

ellenességek szaporodása mellett a brit kormány megrendelésére készült Stern-jelentés adta a végső lökést. A Sir Nicholas Stern és csapata által írt tanulmány a klímaváltozás elleni harc közgazdasági modelljeként került be a tudományos körforgásba. Először ad átfogó képet a jelenség katasztrofális hatásairól és próbál válaszokat találni, egyrészt makrogazdasági modellek létrehozásával, másrészt szakpolitikai ajánlásokkal. Ezek előterében az energiahatékonyság, az alkalmazkodás és a hatások, károk enyhítése áll. Stern ez utóbbi hangsúlyozásával már egyértelművé teszi, hogy a klímaváltozás nem állítható meg, legfeljebb lassítható, de ennek érdekében az eddigi életformánk és gondolkodásunk gyökeres átalakítására van szükség. Bár a jelentéstől sokan a zöld ügy „felfutását”, súlyának növekedését várják az elkövetkező években, nem következett be a várt, radikális politikai fordulat és féltő, hogy a mostanában népszerű és politikai támogatást élvező megoldási javaslatok (pl. bioüzemanyagok, energianövények, szélenergia) csak újabb problémákat szülnék és elodázzák a tényleges megoldásokhoz szükséges lépések megtételét. (Móra, 2008: 130)

A globális problémákról

A gazdasági növekedés végességét és az 1970-es évek kezdetétől egyre inkább érezhető demográfiai robbanás veszélyeit felismerve a világ ismert tudósait tömörítő Római Klub 1972-ben adta ki a *Növekedés határai* című tanulmányát. A jelentés közgazdasági megközelítésben taglalta, hogy az emberiségnek szakítania kell addigi életmódjával, a mennyiségi növekedés teóriájával, ha el akarja kerülni a négy fenyegető katasztrófát, az *élelmiszerválságot*, a *túlnépesedést*, az *energiahordozók kimerülését* és az *atomfegyver-*

kezés okozta háború lehetőségét. (Szabó A., 2008: 38) Az elemzés különböző modellek segítségével mutatja be, hogy a nyugati fejlődési pálya nem lehet minta a fejlődő országok számára, mert bár soha nem tapasztalt jólétet hozott sokak számára, közben feléli az erőforrásait és nagy léptekben teszi tönkre környezetét. A 20. század húszas éveiben kezdődött szén- és olajkorszak nagyban meghatározza történelmünk alakulását és úgy tűnik, még évtizedekig nem tudunk elszakadni a fosszilis, nem megújuló energiahordozók használatától. Európa és Észak-Amerika olajéhsége nem csökken és az utóbbi harminc évben a fejlődő országok, elsősorban Kína és India is csatlakozott a nagy fogyasztók és szennyezők táborához. A Római Klub által előrejelzett globális ökológiai katasztrófa mára beteljesedni látszik, hiszen hétmilliárdan élünk bolygónkon, végtelenen elhasználtuk forrásai jelentős részét és „sikeresen” átalakítottuk, a magunk arculatára formáltuk ökológiai rendszereit.

Vízproblémák

A sarki jégsapkák és gleccserek rohamosabb ütemben olvadnak, mint eddig bármikor a történelem folyamán, a tengervízszint emelkedik, az alacsonyabban fekvő, veszélyeztetett városok mint London, New York, Tokió, vagy Velence, illetve egyes országok mint Hollandia, vagy Belgium elképesztő összegeket áldoznak a védekezésre. A hasonló geográfiai helyzetben lévő térségek Nyugat-Afrikában vagy Dél-Ázsiában, illetve a csendes-óceáni kis szigetek többsége nem képes megfelelően védekezni, ezért fennáll a veszélye, hogy néhány évtizeden belül partvidékük víz alá kerül, partközeli ivóvíz bázisuk lassan sósá válik. Néhány sziget, mint a Maldív-szigetek, Marshall-szigetek, Tuvalu és Vanuatu esetében pedig egyszerűen az eltűnés veszélye fenyeget.

A viharok, hurrikánok és árvizek milliárdos károkat okoznak világszerte, nagy mértékben visszavetik a „harmadik világ” fejlődési lehetőségét – gondoljunk csak a 2010-es indiai és pakisztáni katasztrófákra –, de a világ fejlett gazdaságai számára is hatalmas terheket jelentenek. (Glied, 2010a) A klímaváltozás következtében a csapadék mennyisége és eloszlása megváltozik, a sivatagok egyre gyorsabb ütemben fogják elhódítani a zöld területeket, aszályokat, a mezőgazdasági és állattartó területek lepusztulását és éhezést hozva magukkal. A sivatagosodás és az édesvíz hiánya leginkább Afrika és a Közel-Kelet egyes térségeiben tapasztalható, de Közép-Amerika, Ázsia, sőt, az utóbbi évtizedben Dél-Európa számos régiója szintén küzd a problémával. Az International Alert független brit kutatóintézet 2007-2008-as kutatásai szerint a legvalószínűbb konfliktusforrás a közeljövőben a vízmegosztás lesz. A klímaváltozás hatásainak fokozódása révén az eddiginél is súlyosabb gondok kialakulására számíthatunk a Mekong, az Amu-darja és Szir-darja, a Tigris és Eufrátesz, a Nílus, a Niger, a Rio Grande, a Colorado, a Parana és sok száz más folyó, illetve tó kapcsán. Világszerte közel negyven országban alakulhat ki vízhiány, amely sok százmillió ember életét veszélyeztetheti közvetlenül. Nem csak a felszíni, de a felszín alatti vízkészletek is kiapadóban vannak, a jövőben nem lesznek képesek megfelelő mennyiségben és minőségben újratermelődni, illetve a mostaninál jóval több embert ellátni. Az öntözés a mezőgazdaság számára nélkülözhetetlen, közvetetten meghatározott szerepet játszik a terméshozamok alakulásában. A talaj túlzott öntözése következtében az alsó réteg (alapközet, lösz) gyenge vízáteresztő képessége folytán a víz és a benne oldott sók a talaj felső rétegében maradnak. A víz elpárolog, a benne lévő só (főleg nátrium) pedig fo-

kozatosan felhalmozódik a talajban, lényegesen megváltoztatva annak fizikai-kémiai tulajdonságát, az elszikesedési folyamat előrehaladottságától függően gyenge termőképességű vagy mezőgazdasági termelésre alkalmatlan talajokat hozva létre. Így a jövőben nem hogy növekednének, de folyamatosan csökkennek a hozamok. (Glied, 2009; Glied – Háromszéki, 2011)

Élelmiszerválság

Az IPCC 2007-es jelentését követően globális szinten meghatározta a klímaváltozás okozta természeti kockázatokat és a gazdasági, társadalmi, vagy politikai folyamatokat elemző, egyéb ENSZ jelentéssel összhangban több szférára kiterjedő, átfogó megállapításokat tett az elkövetkező esztendőkre. Ezek közül a legfontosabb az, hogy a klímaváltozás okozta szárazság miatt a termelékenység a fejlődő országokban csökken, az élelmiszerárak ugrásszerűen növekedni fognak, az élelmiszerpiacot spekulánsok

árasztják el, akik hatalmas feleslegeket halmoznak fel alapvető táplálékból, főként rizsből. Az élelmiszerválság egyik legfontosabb kiváltó oka a bioüzemanyagok iránt gyorsan növekvő kereslet. Az Európai Unió és az USA, vagyis a fejlett Nyugat az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, és a megújuló energiaforrások részarányának növelése céljából jelentős támogatásokkal és adókedvezményekkel ösztönzi bioüzemanyagokra való átállást, a folyamat eredményeképpen azonban, mivel az első generációs bioüzemanyagok élelmiszer-alapanyagokból – kukoricából, szójából, cukornádból – készülnek, területi vetélkedés indult meg az élelmiszer-, és a bioüzemanyag-termelés között. Bár sokan által megkérdőjelezett ok az is, hogy Ázsia országaiban jelentős középosztály jött létre az elmúlt húsz évben, amely egyre több húst fogyaszt. Az állattenyésztéshez szükséges takarmánynövények az alapvető élelmiszerek elől veszik el a termőföldet.

Afrikai problémák

Afrika környezeti romlását alapvetően négy tényező idézi elő: a hetvenes évek óta végbemennő *demográfiai robbanás*, a szintén a hetvenes évektől tapasztalható *globális éghajlatváltozás*, az *energiatermelés*, *energiafelhasználás és az energiahordozók exportjának* kilencvenes évek elejétől megfigyelhető, *nagymértékű fokozása*, valamint a modern *hulladékgazdálkodás* szinte *teljes hiánya*. (Glied, 2010b: 39) Mindezek természetesen egymással is kölcsönhatásban állnak és erőteljesen hatnak a társadalmi folyamatokra, ezért ötödik komponensként meg kell említsük a politikai instabilitást és háborúkat, melyek nem teszik lehetővé felelős gazdaság- és környezetpolitika kialakítását. Vannak olyan jelenségek, melyek inkább, de nem kizárólag Afrikára jellemzők (pl. elsivatagosodás), de azt mondhatjuk, hogy a kontinensen tapasztalható ökológiai problémák „igazodnak” a globálisan végbemennő változásokhoz, sőt, nem is lehet azoktól függetlenül kezelni.

Erdőirtás

Az erdőségeket Földünk tüdejének is nevezzük. A fák kipusztításának két formáját (erdős területek művelés alá vétele és energiaforrás-tűzifa felhasználás, elsősorban a szubszaharai térségekben) már érintettük a fentiekben, de a faanyag eladásából is hatalmas bevételekre tehetnek szert egyes országok. Kamerun, mint a kontinens legnagyobb fa exportőre, évente 450 millió dollárt kasszíroz be e tevékenységéből. Mivel az erdők elpusztítása megváltoztatja a talaj párolgását, befolyásolja a csapadék mennyiségét és kicsapódásának helyét, végeredményben éghajlatváltozást okoz. A probléma nagyságát szinte fel sem tudjuk mérni. Afrikában 650 millió hektár erdő ta-

Erdőgazdálkodás. Forrás: Greenpeace

lálható, ez a Föld erdős területeinek 17%-át teszi ki. Az erdőségek összetett ökológiai rendszerek, a trópusi erdők pedig a szárazföld leggazdagabb ökoszisztémáját jelentik. Világszerte évente mintegy 12-13 millió hektár erdő tűnik el és

csak 5-6 milliót telepítenek újra. Az erdőirtásban élen járó tíz ország közül hat (Szudán, Tanzánia, Zimbabwe, Zambia, Nigéria, Kongói Demokratikus Köztársaság) a fekete kontinensen található, azonban a telepítők között egyetlen

afrikait sem láthatunk. Az afrikai erdők, főképpen az esőerdők fogyása a világ átlagánál négyszer gyorsabb ütemben zajlik, elsősorban annak köszönhetően, hogy az erdőségek alig 2%-a maradt közösségi tulajdonban, a többi már vagy ál-

Erdőirtás. Forrás: Greenpeace

lami, vagy külföldi ellenőrzés alá került az elmúlt évtizedek során. Afrika faállománya évente 0,8%-kal csökken, és ha nem történik radikális változás az erdőgazdálkodásban, hatvan év múlva már nem lesz mit kitermelni. (Glied, 2010b) Ezen a ponton érdemes egy olyan tényezőt megvizsgálni, mely a klímaváltozástól függetlenül is kiemelten súlyos problémákat vet fel és érinti a termőföldek, illetve az Afrikában döbbene-

tes méreteket öltő erdőirtás problémáját is. A Föld Barátai egy, 2010-ben nyilvánosságra hozott jelentése szerint az európai bioüzemanyag igények kielégítése érdekében történő afrikai területszerzés mértéke egyre aggasztóbb, a külföldi vállalatok által felvásárolt földek összesen ötmillió hektárt tesznek ki a kontinensen, ami a 850 millió hektárnyi művelhető területhez képest nem nagy arány, mégis elgondolkodtató a jövőbeni tendenciákat illetően. Az erdőket és a természetes növényzetet eltűntetik, a bioüzemanyag-növények pedig az élelmiszer-növényekkel versengenek a mezőgazdasági területekért. Ha az Európai Unió be szeretné tartani azt a többször hangoztatott vállalását, miszerint 2020-ra a közlekedésben használt üzemanyagok 10%-át megújuló energiaforrásokból állítja majd elő, még több földre lesz szükség. Tanzániában, Ghánában és Madagaszkáron a helyi lakosok már tüntetéseket is szerveztek a külföldi földfelvásárlások ellen. (Glied, 2010b)

Népesedés és vándorlás

Az egészségügy és gyógyszeripar fejlődésével párhuzamosan, a hatvanas évektől lassan, a hetvenes évektől ugrásszerűen növekedni kezdett a fejlődő országok népessége. Afrikát 1900-ban alig 100 millióan lakták, a kontinensen ma több mint egymilliárdan élnek, 2050-re a lakosság száma meghaladja az 1,9 milliárd főt. (Szabó A., 2008: 41) A szubszaharai térségek országai manapság akár 4%-os demográfiai növekedést is elérhetnek, a Kongói Demokratikus Köztársaság és Uganda is hamarosan csatlakozik a 100 milliós országok táborához. Nem létezik olyan gazdasági teljesítmény, amely ezzel hatékonyan lépést tudna tartani. A *demográfiai robbanás* és növekvő energiaigény kielégítése jobb esetben ideiglenes, kedvezőtlen esetben állandó környezeti szűkösséget okozhat, vízhiányt idézhet elő (vízenergia használata, kommunális fogyasztás bővülése). A növekvő népességnek egyre több élelmiszerre lesz szüksége, az élelmiszert pedig elsősorban azon országok fogják biztosítani, ahol exportképes mezőgazdasági termelés folyik. Ez azt jelenti, hogy a használatba vett földek kizsákmányolása fokozódik, a fejlődő országok megpróbálnak majd újabb és újabb területeket bevonni a mezőgazdálkodásba, ehhez pedig megint csak vízre lesz szükségük. Az emberi beavatkozás következtében – öntözés, növényvédőszeres, kémikáliák használata – tájdegradáció indul meg, a termőterület biológiai produkciója, hasznossága csökken, vagy teljesen elvész. A Föld mezőgazdasági területeinek közel 38%-a degradálódott, a leromlás a fejlődő világban okozza a legnagyobb problémákat, Afrikában ez a részarány elérte a 60%-ot (!). Afrika GDP-jének 40%-át még mindig a mezőgazdaság állítja elő, bár a szolgáltatási szektor is dinamikusan fejlődik. A mezőgazdasági termelés növekedési üteme a kilencve-

nes évektől évi 2,5%-os volt, ami kis mértékben ugyan, de elmaradt a 2,6%-os népességnövekedési ütemtől. (Sebestyén – Szombathy – Tarrósy, 2007: 235.) Ez azt jelenti, hogy amíg az élelmezés – várhatóan a mainál alacsonyabb szinten – megoldható lesz, addig az urbanizáció felgyorsulásával, az infrastruktúra-fejlesztés lassú ütemével és az elvándorlás egyre nagyobb méreteivel egyelőre nem tudunk mit kezdeni.

A legújabb becslések szerint 2050-re 8,5-9 milliárd ember él majd a Földön, de míg globális szinten növekszik a népesség, addig egyes régiókban, elsősorban Európában csökken és aggasztó mértékben öregszi. A Föld lakosságának a fele szegénységben él, egymilliárd embernek semmi esélye nincs, hogy kitörjön a nyomorból. Nem meglepő, hogy 95%-uk a fejlődő országokban él. Évente 8 millióan, tehát naponta közel húszezren halnak meg a szegénység közvetlen következményeként. 2,6 milliárd fő (a népesség 40%-a) él naponta kevesebb, mint két dollárból és egymilliárd ember pedig kevesebb, mint napi 1 dollárért robotol. (Szabó A., 2008: 39) A társadalmi egyenlőtlenségek növekedése, az ökológiai válság és környezeti szűkösség okozza az egyre égetőbb társadalmi feszültségeket a fejlődő világban, a természeti katasztrófák, a kilátástalanság és a nyomor migránsok millióit lökheti az elöregedő európai kontinens felé.

A népességnövekedéssel párhuzamosan a hetvenes években kezdődött a városi populáció felduzzadása. Rövid idő alatt óriási metropoliszok nőttek ki a földből, sokmillió népességükkel melegágyai lettek a nyomornak és a bűnözésnek. A világ népességének a fele városokban él, de a városok által elfoglalt terület az összes földterületet alig 2,8%-át teszi ki. A demográfusok előrejelzései szerint 2050-ben az emberiség 80%-a (7,4 milliárd fő) lesz város lakó és a szá-

„Manapság több mint 200 millió ember vándorol világszerte, 50 millióra teszik a menekültek számát. Ezen belül egyre nagyobb lesz azok aránya, akik a klímaváltozás, környezeti szűkösség, vagy az ezek következtében kirobbanó konfliktusok miatt indulnak élhetőbb és magasabb életszínvonallal rendelkező területek felé.

Az Európai Unió bevándorláspolitikája

razföldi területek alig 3%-án él majd. Az urbanizáció manapság is komoly problémákat vet fel, hiszen mintegy félszáz olyan metropolisz létezik, ahol összesen egymilliárd ember zsúfolódik össze nyomornegyedekben. A szegények mind vidéken, mind a településeken először a környezetükben fellelhető javakat élnek fel, lehalásszák az ehető halállományt, levadászák az állatokat, kivágják az erdőket, újabb és újabb területeket igyekeznek művelés alá vonni. Ördögi kör...

A vándorlás nem csupán a városokba költözésben ölt testet, már a hetvenes években megjelent, átlépte az országhatárokat és a közlekedés fejlődésével egy időben Észak-Amerika és Európa egyaránt elérhetővé váltak. Míg a hatvanas-hetvenes években az európai ipar szédületes fejlődése szomjazta a migránsok munkaerejét, addig a kilencvenes évekre lassult a növekedés és a bevándorlók munkájára sem volt már szükség olyan mértékben, mint annak előtte. A migráció üteme azonban nem lassult, ráadásul a gazdasági és politikai – és újabban ökológiai – migránsok is egyre nagyobb számban érkeztek az öreg kontinensre. Nyugat-Európa a méltányosság és szolidaritás eszméire támaszkodva egyfajta befogadó állomássá lett, miközben az ellentétek éleződtek az etnikai-vallási sokszínűség miatt, a multikulturalizmus ideájának életszerűtlensége és a politikai elit „tudatosan csukott szem” magatartása miatt.

Annak ellenére, hogy az EU tagállamai restriktív, azaz korlátozó bevándorlási politikát követnek az 1970-es évek óta, egyre nagyobb számú legális és illegális migráns érkezik a kontinensre. A legális és illegális migráció nem minden esetben választható külön, hiszen a társadalomba történő integráció, a bevándorlók be- és elfogadása szoros összefüggésben van egy adott ország, vagy térség gazdaság- és szociálpolitikájával, társadalmi nyitottságával és integritásával. Mindezek adják a háttérteret az illegális migráció elleni küzdelem legitimitásának, a sűrű- és fekete-gazdaság létének és fenntartásának, vagy éppen a menekültek megítélésének és befogadásának. Az EU döntéshozói a kilencvenes évek közepére felismerték, hogy átfogóbb, komplexebb megközelítésnek kell előtérbe kerülnie a migráció megítélésében. Mindenekelőtt partnerségre törekedni a legnagyobb kibocsátó országokkal, térségekkel, így a Mediterráneum nem európai államaival. Az 1995-ös Barcelonai Nyilatkozattal megindult ún. barcelonai folyamat a partnerség (Euro-mediterrán Partnerség) súlypontjaiként a politikai-biztonsági, a gazdasági-pénzügyi és szociális-kulturális együttműködést jelölte meg. A barcelonai folyamat egyrészt épít az Unió és a térség államai közötti bilaterális kapcsolatokra, amely elsődlegesen a társulási megállapodásokban testesül meg, másrészt a régiósintű ko-

operációra, amely a társadalmi és kulturális dimenzióra fektet hangsúlyt. A barcelonai folyamatban érintett 12 állam közül az Unió társulási megállapodást kötött Egyiptommal, Izraellel, Jordániával, Libanonnal, Marokkóval, Tunéziával, és Algériával – e megállapodások tartalmazzák az állampolgársági alapon történő diszkrimináció tilalmát az érintett államok munkavállalói számára a munkakörülmények, a javadalmazás és az elbocsátás vonatkozásában. (Mohay, 2011) A tamperei folyamat, mely 1999-től meghatározza a közösségi bevándorlási politikák alakulását, azt fektette le, hogy a méltányos bánásmódra és a migránsokat kibocsátó országokkal történő partnerségi kapcsolatok erősítésére kell helyezni a hangsúlyt. A 2004-ben elfogadott Hágai Program, mely 2005 és 2010 között szabta meg a migrációs trendek alakításának lehetőségeit, rámutatott, hogy az irányított migráció lehet az egyetlen olyan eszköz, mely határt szabhat a tömeges és kezelhetetlen vándorlásnak. A program már közösségi szinten értelmezi a folyamatokat és igyekszik a vándorlás minden aspektusát feltárni, kezdve a kiváltó okokkal és végigkövetve a migránsok életútját. Szerepet kap benne az agyelszívás (brain drain) mérséklése és a körkörös migráció ösztönzése, amely lehetővé tenné, hogy a migráns a megszerzett tudást és tapasztalatot a küldő országban kamatoztassa, ezáltal vállalkozásokat indítva, vagy munkahelyeket teremtvé. A program elismerte, hogy a legális migráció fontos szerepet fog játszani a tudásalapú európai gazdaság megerősítésében. (Györkös, 2007)

Manapság több mint 200 millió ember vándorol világszerte, 50 millióra teszik a menekültek számát. Ezen belül egyre nagyobb lesz azok aránya, akik a klímaváltozás, környezeti szűkösség, vagy az ezek következtében kirobbanó konf-

likтусok miatt indulnak élhetőbb és magasabb életszínvonalal rendelkező területek felé. Az elsődleges célpontok a regionális központok és az egyéb nagyvárosok lesznek, valamint – természetesen lehetőségeikhez mérten – sokan választják Európát és Észak-Amerikát. Az elvándorlók és menekültek növekvő száma újabb feszültségekhez vezethet a célállomások társadalmi számára, hiszen munkát és megélhetést kell biztosítani az újonnan érkezők számára.

A klímaigazságtalanságról

A Részecske Felek 2009-es konferenciájára Koppenhágában került sor (COP-15). A találkozó jelentősebb témája a Climate Justice, azaz a klímaigazságtalanság volt. Mit jelent ez? A légkör szennyezéséért és a légkörben felhalmozódott szén-dioxid kibocsátásáért egészen a nyolcvanas évekig szinte teljes egészében Nyugat-Európa, Japán, Ausztrália és Észak-Amerika volt a felelős. Mire a problémát széles körben észlelték és tudományosan is alátámaszthatóvá, azaz a politikusok számára is nyilvánvalóvá vált, a folyamat már visszafordíthatatlan volt. A kilencvenes évekre a szédületes gazdasági, főként ipari fejlődéssel párhuzamosan Kína és India is belépett a nagy kibocsátók klubjába és a globális kibocsátás óriási ütemben növekedett. A Rióban kezdődött folyamat – melynek célja a globális kibocsátás csökkentése volt – nem váltotta be a reményeket. A 2008-ban kezdődött, Európát is súlyosan érintő globális gazdasági, pénzügyi válság és a klímátárgyalások során elfogadott, ún. rugalmassági mechanizmusok „segítségével” elérhető a csökkentés. A mechanizmusok lényegében megoldást találtak a legnagyobb kérdésre, azaz miként lehet költséges úton, ám tényleges szén-dioxid kibo-

csátás csökkentés nélkül elérni a meghatározott kvótát, miként lehet különböző kiskapukkal kikerülni a tényleges kibocsátás csökkentést.

Koppenhága a „csalfa remények találkozójaként” került be a köztudatba. Nagy várakozások előzték meg a dán fővárosban megrendezett klímacsúcsot, lévén 2012 végén lejár a Kiotói Jegyzőkönyv és egyelőre nem született új megállapodás a kibocsátás csökkentéséről. Mind az Obama-kormányzat klímaügyi szakértői képviselői, mind a kínai elnök olyan nyilatkozatokat tettek, melyek alapján azt lehetett feltételezni, hogy közel van a megállapodás. Az EU-s vezetők szinte biztosra vették, hogy új, minden addiginál hatékonyabb egyezmény születik a klímavédelem terén. A kulcskérdések közül azonban sem a szükséges kibocsátás-csökkentési célokról, sem a fejlődő országok megfelelő támogatásáról, de még a szén-dioxid kibocsátás csökkentésének összehasonlítási alapjául szolgáló bázisévéről sem sikerült megállapodni. A tudósok és civil szakértők szerint a Kiotóban 1997-ben elfogadott 5,2%-os helyett globális szinten legalább 40-50%-os kibocsátás-csökkentésre lenne szükség, ennek elérése pedig lényegesen kisebb költséggel járna, mint amennyit a 2008-ban kezdődött pénzügyi-gazdasági válság nyomán a monetáris rendszer stabilizálására költöttek a kormányzatok. A civilek és a G77 szerint míg a pénzintézetek, biztosítók és autógyárak megmentésére van pénz, a százmilliók életét veszélyeztető éghajlatváltozás megfékezésére nincs.

Az afrikai országok ernyőszerzetének nyilatkozata szemrehányó stílusban íródott: a koppenhágai kudarc egyértelmű állásfoglalás a világ döntéshozói részéről. Az afrikai államok tárgyalási pozíciója nem változott a 2009. novemberi, barcelonai klímátárgyalásokon tapasztalható képpel. Nem felelősei, nem is alakítói, inkább csak

elszenvedői a folyamatoknak. A tehetetlenség érzése miatt még az is felvetődött az afrikai küldöttekben, hogy egyszerűen bojkottálják a tárgyalásokat.

Az afrikai kontinenst különösen érzékenyen érinti a klímaváltozás, a száz legsérülékenyebb ország több mint fele Afrikában található. Kiemelten veszélyeztetett térség a Száhel-övezet, melynek ökológiai egyensúlya a hetvenes években bomlott meg annak következtében, hogy a csapadék mennyisége radikálisan csökkent és csökken azóta is. Az afrikai országok – az iparilag fejlett Dél-afrikai Köztársaság kivételével – az összes károsanyag-kibocsátás 3,2%-áért felelősek.

Fontos kiemelni, hogy a fejlődő országok klímavédelmi „felzárkóztatása” a fejlett világ elemi érdeke. Nem csupán méltányossági és humanitárius szempontból van szükség segítségnyújtásra, rideg tények irányíthatják a fejlesztési-támogatási döntéseket. Egyes előrejelzések szerint Európát és a nyugati világot az elkövetkező két évtizedben klímamenekültek millióinak áradata érheti el, ez pedig beláthatatlan gazdasági-társadalmi következményekkel járna. Ennek megakadályozásához arra van szükség, hogy a fejlett országok hatékony lépéseket tegyenek a klímaváltozás negatív következményeinek csökkentése érdekében. Mindenekelőtt vállaljanak anyagi felelősséget (Koppenhágában a 140 milliárd dolláros segítségnyújtási paktum helyett 30 milliárdot fogadtak el) és teljesítsék a Részes Felek Konferenciáin 1998-2007 között tárgyalt vállalásaikat:

- építsék ki a tiszta technológiák használatához nélkülözhetetlen kapacitásokat;
- alakítsák ki a várható klímaproblémák elleni védekezés helyi infrastruktúráját;
- a rendkívül sérülékeny gazdaságokat (elsősorban mezőgazdaságokat) diverzifikálják. (Glied, 2009b)

A Millenniumi Fejlesztési Célok

Az ENSZ Rióban kitűzött céljai, a szegénység felszámolása, a környezetvédelem hatékonyabbá tétele, a fenntartható fejlődés modelljének elterjesztése kínos lassúsággal halad és nem képes megfelelően orvosolni a globális problémákat. A Föld-csúcson meghatározott feladatok (Agenda-21) végrehajtásának kudarca már az 1997-es New York-i Rio+5 tárgyalások során világgossá vált, kiderült ugyanis, hogy sem megfelelő pénzalap, sem hatékony nemzetközi összefogás nem alakult ki az elmúlt öt évben. A felelősségvállalástól, lelkiismeret-furdalástól, vagy egyszerűen a migráció özönétől tartva a nemzetközi gazdasági szervezetek az ENSZ tagállamaival karöltve a klímátárgyalásokkal párhuzamosan dolgozták ki azt a javaslati tervet, mely Millenniumi Fejlesztési Célok (MDG-k) néven került be a köztudatba. (Morenth, 2009: 16) Az átfogó programcsomagot 2000 szeptemberében fogadta el az ENSZ Közgyűlés. A határozat célja az, hogy 2015-ig egy új, a 21. század modern kihívásai közepette is életképes nemzetközi segélyezési együttműködés keretét megalkossa. Az ezredfordulón közel 1,1 milliárd ember élt a létminimumot jelentő 1 dollár/nap bevétel alatt, s közülük minden hatodik gyermekkorú volt. A nyolc fő célkitűzés prioritásként való feltüntetése egyértelműen tükrözi, hogy az MDG elsősorban az ún. „harmadik világ” problémáira fókuszál, így a mélyszegénység csökkentésére, az alapfokú oktatás elterjesztésére, az egészségvédelemre és a betegségek visszaszorítására, a környezeti biztonságra és a termőföld védelemre, valamint nemzetközi együttműködés kialakítására.¹

A nyolcvanas évektől megfigyelhető a környezeti átterhelés jelensége, azaz a szennyező tevékenység fejlődő országokba történő telepítése. Ennek során az addig kis kibocsátással rendel-

kező afrikai, ázsiai térségek emissziója növekedett, ráadásul sérülékeny ökoszisztémájuk sokkal súlyosabban reagál a klímaváltozás következményeire. A klímaigazságosság a klímaváltozás hatásainak csökkentése mellett felhívja a figyelmet a szegénység kezelésének és társadalmi igazságosság megteremtésének fontosságára. Ez a feladat pedig a nemzetközi közösség összefogásával, az északi országok felelősségvállalásával valósulhat meg.

Ez a folyamat is előrevetíti annak a valószínűségét, hogy a vidéki népesség városba áramlásának ütemét nem lehet lassítani. A klímaváltozás negatív következményeihez hasonlóan már nem csak megállítani/korlátozni kell a folyamatokat, hanem alkalmazkodni azokhoz és enyhíteni a hatásait. Ehhez a nemzetközi közösségnek hatékony, feltételek nélküli segítséget kell nyújtania a fejlődő országok számára. Főként azon országok lennének kötelesek magukra venni a megoldások költségeinek nagy részét, amelyek felelősek a kialakult állapotokért. Ez a klímaigazságosság fogalmi körének legfőbb mondanivalója.

A klímamigrációról

Az IPCC már 1990-es jelentésében figyelmeztetett arra, hogy az éghajlatváltozás, a szélsőséges időjárási jelenségek sokasodása migrációs hullámokat indíthat el Latin-Amerika, Afrika, Dél- és Kelet-Ázsia, illetve a csendes-óceáni szigetvilág egyes térségeiből. A klímamigráció, illetve az éghajlati menekült új fogalomként jelenik meg szakirodalmakban és a tudományos szféra számára egyaránt. Jelenleg még részben tisztázatlan folyamatok húzódnak az összetett jelenség háttérében, de abban a kutatók is egyetértenek, hogy az éghajlatváltozás a történelem eddigi legnagyobb volumenű népvándorlását jelentheti. Ma-

napság a klímamenekültek jogi álláspontja sem tisztázott, hiszen a nemzeti jogban is hiányoznak a „klímamigránsokra”, „klímamenekültekre” vonatkozó jogszabályok, vagy nem egyértelmű a státuszuk. Az egyik fő kérdés, hogy az ökológiai okokból (természetet, környezetet – beleértve az épített környezetet is – alakító katasztrófa, illetve ember által okozott hatás következtében) migrációra kényszerített emberek vajon tekinthetők-e egyszerűen gazdasági migránsoknak, vagy inkább menekültekként kell őket kezelni? A szennyezések, vagy akár környezetet érintő beruházások következtében huzamosabb ideig evakuált, kitelepített, határon belül elvándorolt személyeket inkább ökológiai menekülteknek/migránsoknak, míg az éghajlatváltozás következményeként fellépő szélsőséges viszonyok, ökológiai változások, katasztrófák miatt kényszerűen elvándorolt személyeket, vagy csoportokat klímamenekültekként, klímamigránsként tudjuk definiálni. Míg előbbi esetben általában tervezett, ellenőrizhető migrációról beszélünk, mely esetben egy adott főhatalom/kormányzat felelős a probléma megoldásáért, az ökológiai migránsok ellátásáért, addig a klímamigráció kapcsán – mivel határokon átnyúló jelenségről beszélünk – nemzetközi szabályozást kell figyelembe vennünk és szembesülnünk annak hiányával, hiszen az éghajlatváltozás következtében kialakult vándorlásban részt vevők akár egyénként, akár csoportként történő jogi meghatározására még nem került sor.

További kérdésként merül fel és a meghatározásnál figyelembe kell venni, hogy a kényszerű okokból menekülni/költözni kénytelen emberek ideiglenesen, vagy tartósan hagyják el otthonaikat, tervezetten, vagy spontán vándorolnak, milyen erőforrásokkal bírnak, valamint milyen pénzügyi, társadalmi háttérrel rendelkez-

nek. Mind az ökológiai, mind a klímamigráció szoros kapcsolatban áll olyan, látszólag független szektorokkal mint a közegészségügy, oktatás, területfejlesztés, vagy közbiztonság és az ENSZ szerint már 2010-ben mintegy 50 millió embert érintett világszerte. (Bánfi, 2010: 5) A világhírű ökológus, Norman Myers előrejelzése szerint 200 millióra nőhet 2050-re az ökológiai okokból kényszerűen otthonaikat elhagyók száma. Az IOM Nemzetközi Migrációs Szervezet szintén 2010-es becslése szerint 192 millió embert érinthet a globális klímaváltozás okozta népvándorlás.

A 2010-es cancúni klímacsúcs (COP-16) meglepő módon már nem a 2012 utáni időszakra tervezett kvóták körüli vitáktól volt hangos, hanem a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás és a fejlődő országoknak nyújtott segítségnyújtás lehetőségeiről. Az IOM már a 2007-es Baliban tartott klímacsúcs (COP-13) idején szorgalmazta a klímamigránsok státuszának és magának a jelenségnek a meghatározását. A tárgyalások lezárásaként elfogadott Bali Akcióterv (Bali Action Plan) rögzítette ugyan, hogy a klímaváltozás negatív hatásainak csökkentése mellett az alkalmazkodás is fontos szempont, nem adott útmutatót a klímamigrációval kapcsolatban. Az IOM szerint a migrációval kapcsolatos politikákat a klímapolitika szerves részeként kellene kezelni, nem pedig önálló szakpolitikai ágazatként. A szervezet javaslata szerint minden államnak hatékonyan védekeznie kellene a klímaváltozás negatív hatásai ellen és – ha más úton nem lehetséges – áttelepítéssel megelőzni a kényszerű vándorlási hullámokat, tervet kidolgozni a migráció tervezett keretek között tartására, ellenőrzésére és irányítására. A stratégiában szerepet kell kapnia olyan tényezőknek, melyek a mainál pontosabb képet adhatnak a klímamig-

ráció folyamatáról, okairól és következményeiről. Meg kell határozni, hogy a vándorlás kényszerű okok miatt, viszonylag hirtelen következik be áradások, viharok, aszály, vagy szennyezések következtében, vagy lassú változásról van szó, mint a tengervízszint-emelkedés, vagy a sivatagosodás esetében. Fel kell tární továbbá, hogy a vándorlás egy adott országon belül, vagy határokon túlnyúlóan következik be. Előbbi esetben az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által elfogadott 1998-as, belföldi áttelepítésre vonatkozó határozatára tudunk hivatkozni. Azokat a személyeket vagy személyek azon csoportját, akiket otthonuk vagy szokásos tartózkodási helyük elhagyására kényszerítettek vagy erre kényszerültek, különösen fegyveres konfliktusok, általánossá vált erőszak, emberi jogok megsértése illetve természeti vagy ember által előidézett katasztrófák elől menekülve, de akik otthonukat elhagyva nem lépnek át nemzetközileg elismert államhatárt belső menekülteknek, belső hontalanoknak (IDP – Internally Displaced Person) nevezi a nemzetkö-

zi szakirodalom. (Csapó, 2010: 13) Koser becslései alapján napjainkban közel 25 millió főre tehető az IDP-k száma, de a közeljövőben ez elérheti az 50 millió főt is. Szerinte az IDP meghatározás túlságosan általános és tág, nem választja el egymástól a vándorlást kiváltó okokat és ami jogi szempontból különösen érdekes, nem tesz tényleges különbséget a gazdasági, ökológiai menekült/migráns és a klímamenekült/migráns státusza között, ezzel pedig elmossa a tervezett, szabályozott, ellenőrzött és a kényszerű helyváltoztatás közötti vonalat. (Koser, 2008: 17) Kibreak az mellett érvel, hogy a klímamigráns esetében kizárólag a környezeti okokat vegyék figyelembe státusza meghatározásánál, így az elvándorlás politikai okaitól függetlenül tekintsék menekültnek, ezáltal helyezve oltalom alá. (Kibreak, 1997: 21) A cancúni klímacsúcson António Guterres, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) igazgatója hangsúlyozta, hogy míg a '98-as határozat belső menekültnek tekintti a klímamigránsokat, így egyben oltalom alá

Bali klímátárgyalások: Ban Ki-moon beszéde. Forrás: ENSZ / UN Photos/

is helyezi őket, addig a nemzetközi jogban nem létezik hasonló definíció, holott erre egyre nagyobb szükség lenne. Az IOM javaslata szerint „*klímamenekültnek tekinthető azon személy, vagy csoport, akilami a környezetében hirtelen, vagy folyamatosan bekövetkező változások miatt kényszerűen otthonát ideiglenesen, vagy véglegesen elhagyja, országa határain belül, vagy más országba vándorol/költözik.*” (Mayer, 2010: 1) Mind a civil szervezetek, mind a G77 csoport sikerként könyvelték el, hogy a tárgyalásokat lezáró egyezménybe bekerült: a tagállamok indítsanak programokat a klímamigráció tervezett keretek közé szorításának érdekében állami, regionális és nemzetközi szinten egyaránt. (Mayer – DaSilva, 2011)

Kutatásmódszertani kapaszkodó

2008 és 2010 között a bonni ENSZ Egyetemen végzett kutatás során Koko Warner és csoportja azt vizsgálta, hogy a környezeti tényezők milyen szerepet játszanak a migrációban és hogyan, miként egészítik ki a kényszerű vándorlás gazdasági, társadalmi okait. A kutatók hat, ökológiai szempontból sérülékeny térséget választottak ki és 22 esettanulmány elemzésének segítségével alakítottak ki kérdéseket, melyekre igyekeztek válaszokat is találni. A feltett kérdések a következők voltak:

1. Hogyan, miként, milyen ismérvek alapján tudjuk azonosítani az ökológiai okokból elvándorolt személyeket, csoportokat?
2. Honnan, mely térségekből érkeznek „környezeti migránsok” és merre tartanak?
3. Melyek voltak az elvándorlás környezeti, ökológiai okai általában?
4. A környezeti romlás mellett voltak-e egyéb, gazdasági, szociális tényezők, amelyek az elvándorláshoz vezettek?

5. Miként lehetett volna megelőzni a környezeti romlást, vagy elejét venni az elvándorlásnak?
6. Mi okozza azt, hogy míg egyes emberek elvándorlásra kényszerülnek, addig sokan helyben maradnak és alkalmazkodnak a változó környezeti állapotokhoz?
7. Mi az elvándorlás első lépése? Alakultak-e ki már migrációs információs hálózatok, melyeken keresztül végső úticélokról, vagy ideiglenes állomásokról tájékozódhatnak az éppen útrakelők?
8. Milyen változásokat érzekelték a migránsok közvetlenül? (Warner et al, 2008: 13)

Afrika kormányainak többsége nincs felkészülve a természeti csapások elleni védekezésre. Sem elégséges anyagi forrás, sem megfelelő szakértelem, de sok esetben akarat sem áll rendelkezésükre ahhoz, hogy megelőzzék az egyre szaporodó időjárási anomáliákból származó károkat. Mozambik példája jól mutatja, hogy akár viszonylag rövid idő alatt olyan komoly környezeti változások történhetnek, melyek hatással vannak a társadalmi együttélés minden szektorára. A szélsőséges időjárás a kétezres évek óta súlyos károkat okoz Mozambik számára. 2001-ben, 2007-ben és 2008-ban a hatalmas esőzések következtében kiáradt a Zambézi folyó, egész településeket mosott el a föld felszínéről. 2008-ban a Favio névre keresztelt ciklon heteken át tartó „tombolása” tovább súlyosbította a gondokat, százezrek veszítették el otthonaikat. A folyótorkolat és a 2700 km hosszú tengerparti sáv teljes egésze erodálódik, a tengervízszint emelkedése eredményeként fokozatosan növekszik az édesvíz sótartalma, így lassan fogyaszthatatlanná válik a Zambézi völgyben és a torkolatban élő, közel 4,5 millió ember számára. A mozambiki kormányzat, hogy megelőzze a tömeges és ellenőriz-

hetetlen migrációt, valamint a még nagyobb katasztrófát, áttelepítési programot dolgozott ki, melynek során a földműveseket, halászokat és a veszélyeztetett területeken élőket szisztematikusan szállítják át a nagyobb, jobban védhető városokba és belső területekre. Ezzel párhuzamosan azonban megindult a visszaköltözés a néhány éve elhagyott térségekbe is, de félt, hogy a kormány és a hatóságok források híján nem képesek majd hatékonyan segíteni az érkezőket, sem az ellátás, sem az infrastruktúra újjáépítése terén. A jövőben várható áradások ugyanolyan kiszolgáltatott helyzetben érik majd a visszatelepülő embereket, mint tették azt a kétezres években. A földművesek a külföldi segélyekben bízhatnak, melyek segítségével újjáépíthetik házaikat és bevethetik földjeiket. A bonni kutatócsoport feltételezi, hogy az esetleges újabb környezeti katasztrófa nyomán az ott lakók már a végleges elköltözés/elvándorlás mellett döntenek, ez pedig több százezer ember kényszerű migrációját fogja jelenteni.

ban, a Távol-Keleten, a csendes-óceáni szigetvilágban, de Európa alacsonyán fekvő részein akár emberek millióit ösztönözheti vándorlásra. Mivel az ökológiai-éghajlati okokból otthonaikat elhagyó tömegek száma rohamos ütemben növekszik, sem státuszuk nemzetközi jogi meghatározása, rendezése, sem a fejlett, a klímaváltozás által kevésbé érintett térségek új „népvándorlásra” való felkészülése nem várthat magára.

A globális civil szervezetek

A hidegháború utáni, kérdőjelekkel terhelt nemzetközi politikai helyzet némileg tisztult, a kapitalizmus és az új, békés, fejlődő világrend győzelmét hirdető eufória lecsengésével párhuzamosan világossá vált, hogy a kétpólusú világrend keretei között zajló fegyverkezési hajszja és ideológiai megosztottság következtében háttérbe szorított globális ügyek, mint a környezetvédelem, az energiabiztonság, az egyre nagyobb méreteket öltő migráció, vagy a globális Észak–Dél szem-

“Afrika kormányainak többsége nincs felkészülve a természeti csapások elleni védekezésre.”

A Katrina, vagy a Rita elnevezésű hurrikán esetében tapasztalhattuk, hogy még a fejlett Egyesült Államok sem tudott megfelelően védekezni a ciklonokkal, időjárási anomáliákkal szemben, Banglades, India, vagy más ázsiai, csendes-óceáni, vagy karibi országok pedig végképp kiszolgáltatottak a természetnek. Jelenleg a viharok és áradások mellett a tengervízszint-emelkedés tűnik a legégetőbb problémának. A különböző forgatókönyvek szerint az emelkedés 2030-ra elérheti a 8-17 cm-et, de a jégsapkák olvadásának ütemétől függően nem kizárt a 80-90 cm-es emelkedés sem. (Bánfi, 2010: 10) A folyamat a Nílus-deltá-

benállás a nemzetközi közösség legfontosabb, megoldásra váró ügyeivé váltak. 1991 decemberében – alig néhány hónappal a Rióban megrendezésre kerülő Föld-csúcs előtt – Párizsban tartották az NGO-k² világkonferenciáját. Bár már a hetvenes évek végétől megfigyelhető volt a civilek transznacionalizálódásának folyamata, ez volt a globális civil társadalom első, közös megnyilvánulása. Párizsban már megmutatkozott a mozgalom sokszínűsége, és fegyelmet egysége, azonban a média ekkor még nem szentelt komolyabb figyelmet a hálózatnak, nem úgy Rio de Janeiróban, ahol megmutatkozott a glo-

IDP tábor Kongóban. Forrás: ENSZ /UN Photos/

bális civil szektor ereje. (Glied, 2010c) A globális civil társadalom javarészt spontán szövetezésekből, szerveződésekből, mozgalmakból létrejövő, rendkívül sokrétű hálózat. A szervezetek általában az életminőséget, emberi jogokat, környezetvédelmet, békét és biztonságot veszélyeztető változásokkal szemben, vagy valamilyen társadalmi érték védelmében jönnek létre. (Boda, 2004: 179) A nagy nyugat-európai és észak-amerikai globális környezetvédő szervezetek komoly növekedést produkáltak, mind támogatóik számát, mind befolyásukat tekintve. A nemzetközi politika meghatározó szereplőivé váltak, állandó résztvevői a konferenciáknak, klímátárgyalá-

soknak, az ökológiai problémák súlyosbodásával lobbijerejük, közpolitikai döntésekben való partneri és szakértői tevékenységük napjainkban már meghatározó. A civil szektor jelenleg a legfontosabb forrása a környezeti problémák megoldását célzó gondolatoknak, javaslatoknak, gyakorlatoknak, sőt, rendkívül innovatív szerepvállalásának köszönhetően gyorsan képes reagálni a változásokra, ez pedig a 21. században elengedhetetlenül fontos szempont. Az előző fejezetekben felsorolt kihívások következtében Afrikában kiemelten fontos szerepet kapnak mind a globális NGO-k, mind a helyi kezdeményezések.

NGO-k Afrikában és a Greenpeace

A globalizált világ – néhány fenyegető hatása mellett – természetesen igen sok lehetőséget hordoz. Az ideológiák és életmódok gyakran kétes exportjából előremutató folyamatok is létrejöhetnek, ilyen többek között a globális civil együttműködés kibontakozása. E téren Afrika sem kivétel; mint oly sok helyen, szerencsére itt sem csak a transznacionális vállalatok eresztettek gyökeret az elmúlt évtizedekben, hanem számos határokon átívelő civil kezdeményezés, együttműködés, hálózat is létrejött. A társadalom megizmosodott „régicorsói” és az inkább csak mostanság kialakuló helyi önszerveződések együttműködése számos helyen nyerőnek bizonyul.

Guruló vízszállító hordók.

Forrás: ENSZ / UN Photos/

A helyiek felbecsülhetetlen kulturális ismeretekkel rendelkeznek, járatosak a lokális működési módok tekintetében, tájékozottak a helyi fejleményeket és folyamatokat illetően, ha tetszik, „ismerik a dörgést”. Míg a nemzetközi civil hálózatok a maguk 30-40 éves tapasztalataival felhalmoztak egy jelentős tudás arról, hogy a regionális, illetve internacionális porondon hogyan lehet – sikeresen – harcolni egy-egy fontos cél megvalósulásának érdekében. Ezen szervezetek közül jó néhányan, így például a Föld Barátai (Friends of the Earth), a WWF, vagy a Greenpeace évtizedek óta tevékenykedik Afrikában.

Az 1971-ben alakult Greenpeace International munkáját csaknem 3 millió támogató és 400 ezer önkéntes segíti, és a világ több mint 40 országában vannak irodái. A szervezet 2008 novemberében nyitotta meg első irodáját az afrikai kontinensen Johannesburgban, majd pár héttel később a következőt a Kongói Demokratikus Köztársaság fővárosában, Kinshasában. Harmadik irodájukat a szenegáli Dakarban hozták létre. A Greenpeace International már a korai '90-es évektől dolgozik környezetvédelmi ügyeken Afrikában, s 2009-ben Kumi Naidoo-t, a dél-afrikai származású neves emberjogi aktivistát választották meg a nemzetközi szervezet új vezérigazgatójává. A Greenpeace afrikai munkájában kiemelten kezeli a túlhalászatot, az erdőirtást, valamint a klímaváltozás problémáját, de természetesen sokféle akut környezeti konfliktusnál is jelen vannak aktivistái.

Idegen vizeken

Európában mára minden 10 halfajból 9 a túlhalászat áldozatává vált, vagy annak határán mozog. A '80-as évektől kezdve a Halászati Tanács érezhető inkompetenciájának eredményeként riasztó mértékben csökkent a tengeri halállomány.

Sok-sok éven keresztül az európai Halászati Miniszterek nem törődtek a tudományos ajánlásokkal és az Európai Bizottság szakértőinek tanácsával sem. A maximálisan kifogható halmennyiségekről hozott döntéseik rendre aláásták az Európa körüli tengerek élőhelyeit és biológiai sokféleségét. S most, hogy ez a helyzet előállt, ahelyett, hogy ezt a problémát saját vizein belül megoldaná, és a fenntartható halászat bevezetésére összpontosítana, az Európai Unió úgy döntött, hogy halászati flottájának egy részét Nyugat-Afrika vizei felé irányítja. (Obaidullah & Osing, 2010) Ennek következményei igen drasztikusak az ott élők számára. Szenegálban például a halállomány már teljesen kimerülőben van. Az európai óriáshajók komolyan veszélyeztetik a Zöldfoki-szigetek és Mauritánia készleteit is. A halászok arról panaszkodnak, hogy korábban sokkal több halat fogtak a partok közelében – ma már napokig, hetekig kell hajózni a partoktól távoli helyekre, ha jó fogást akarnak. A túlhalászat sok-sok afrikai életére döntő hatással van, hiszen egész közösségek megélhetését, illetve élelmszerellátását fenyegeti. Becslések szerint a nyugat-afrikai tengerek halállománya 23 millió afrikai számára nyújt(hat) megélhetést. A helyi afrikai halászok leggyakrabban kisléptékű, hagyományos módszerekkel dolgozó halászatot művelnek, ami sem volumenében, sem technológiájában nem tud versenyre kelni a nagyipari európai halászzal.

Csak tetézi a bajt, hogy az európaiak olyan ún. vontatóhálós halászhajókat használnak, amelyek kárt tesznek a tengerfenékben. Ott ahol tönkreteszik a halak természetes ökoszisztémáját, az állomány túlhalászása visszafordíthatatlan pusztuláshoz vezethet.

A halakért való versengés ráadásul számos esetben erőszakba torkollik, mivel esetenként az eu-

rópai óriáshajók elsüllyesztk a kis afrikai halászhajókat – ami olykor halálos áldozatokkal is jár. A helyi halászok segélykiáltásai azonban nemigen hallatszanak. Az unió döntéshozóinál süket fülekre találnak, a szélesebb közvélemény pedig nem is nagyon értesül róluk. A döntéshozók leginkább csak az afrikai kormányokkal tárgyalnak, melyek a legtöbb esetben a központi büdzsé rövidtávú érdekeit, vagy saját hasznukat tartják szem előtt, és gyakran potom pénzért eladják a halászati jogokat az európainak – anélkül, hogy

megoldást találnának a helyi halászok megélhetését veszélyeztető problémákra.

Mindezek miatt a Greenpeace 2011 tavaszán afrikai halászati szervezetekkel összefogva egy olyan figyelemfelkeltő akcióorozatot indított el „Afrikai Hangok Turné” („African Voices Tour”) címmel, amelyben az érintett szervezetek képviselői Európába utaznak, annak érdekében, hogy találkozhassanak az Európai Unió több országának érintett politikusaival. A cél, hogy a döntéshozók elé tárják az EU nyugat-afrikai partok-

nál folytatott halászati tevékenységének a lakosságra és a helyi halászokra gyakorolt végzetes hatását, továbbá, hogy lobbizzanak az Unió halászati politikájának módosításáért. A 2011 tavaszán indult akcióorozat időzítése nem véletlen, hiszen az EU éppen 2011-ben kezdte meg Közös Halászati Politikájának átfogó módosítását. A figyelemfelkeltő kampány azt akarja elérni, hogy az EU módosítsa halászati és halfogyasztási normáit. A Greenpeace távlati célja, hogy egy olyan teret hozzon létre, amelyben hosszabb távon is napirenden tartható és megvitatható az EU halászati politikája, illetve, hogy ennek milyen – jelen esetben katasztrofális – hatása van az EU-n kívüli országokra.³ A helyi afrikai halászok egyöntetűen arra kérik az európaiakat, ne küldjenek több vontatóhálós halászhajót a térségbe, mivel ez elkerülhetetlenül a túlhalászáshoz, illetve a halak természetes élőhelyeinek elpusztításához vezet. Egyértelmű, hogy egyfelől korlátozni kell a külföldi halászhajók számát, és a halászati módszereken is változtatni kell; távlatilag pedig újra kell tárgyalni az EU nyugat-afrikai kormányokkal kötött halászati szerződéseit úgy, hogy a helyi halászok érdekeit, megélhetési lehetőségeit is figyelembe vegyék. Az Uniónak pedig be kell látnia, hogy saját halállománya kimerítése után nem lehet egyszerűen „más vizekre evezni” – ez nemcsak hogy nem fenntartható megoldás, de morálisan is vállalhatatlan.

Az erdők védelmében

A Greenpeace afrikai munkájának egyik sarokköve az erdőirtás elleni harc. Ebben központi szerepet kap a Kongó-medencében található esőerdő védelme, amely közel 2 millió km²-es területével az Amazonas-medence után a világ második legnagyobb trópusi erdővidéke, és amelynek megőrzése alapvető fontosságú a klímavál-

tozás elleni küzdelemben. (A Kongói Demokratikus Köztársaság rendelkezik a világ megkötött szénkészletének 8%-ával.) (Manners, 2007)

A közép-afrikai államok nemzetgazdasága azonban erősen épít a fakitermelésre – évente 15 ezer km² erdőterületet adnak át a kitermelés számára. Jelenleg az intenzív erdőpusztítás egy Franciaország méretű területen folyik. Mindezzel szemben a helyreállított vagy újraültetett területek mérete elhanyagolható. A Kongó-medence esőerdejének fái és a felszín alatt található rengeteg ásványkincs (arany, gyémánt, vas, réz, urán) egyre több céget csábít Közép-Afrikába. Az itt olcsón kitermelt fát európai, nyugat-amerikai és ázsiai piacokon adják el nagy összegekért. Óriási méreteket ölt az illegális fakitermelés is, amely egyfelől visszafordíthatatlan károkat okoz az erdőkben, másfelől nem járul hozzá a nemzetgazdaság fejlődéséhez. Az innen származó bevételek ugyanis különböző korrupciós hivatalnokok zsebébe vándorolnak – anélkül, hogy bárhogyan is segítenék a helyi lakosság megélhetését. (A 2009-ben felülvizsgált 156 fakitermelési tevékenység közül 91 bizonyult illegálisnak, és a helybeliek szerint a „valós számok” még egy ennél is rosszabb helyzetet mutatnak.) (Cseh, 2010)

Az ép esőerdő megélhetést – tüzelőt, élelmet, menedéket nyújt a környéken lakóknak, akik innen szerzik a ruházathoz, tüzelőhöz, lakóhelyükhöz – egy szóval mindennapi életükhöz – az alapanyagokat, sőt, még a gyógyításhoz szükséges anyagokat is. Csupán a Kongó-medencében 40 millió afrikai léte függ közvetlenül az erdőtől. Az erdők továbbá 270 emlős fajnak adnak otthont, köztük a mára veszélyeztetett gorilla és, a csimpánzfajoknak, valamint a bonobóként is ismert törpecsimpánzoknak. Ezek a fajok kizárólag itt őshonosak.

Ám azt kevesebben tudják, hogy az erdők léte szükséges a nap mint nap lehulló trópusi esőkhöz is. Ahol az erdőt kivágják, megbomlik a víz növények általa keringése, a talaj gyors pusztulását pedig elsivatagosodás követi. Ez azonban nem csupán a helyiek számára jelent végzetes fordulatot. Az esőerdők fennmaradása és védelme ugyanis globális érdek. Az erdők a klímaváltozás elleni harc legfontosabb segítői. A szén-dioxidot megkötik, és helyette oxigént juttatnak a légkörbe, így csökkentve a fenyegető üvegházhatást. Ám ennek ellenére minden egyes másodpercben fél focipályányi esőerdőt pusztítunk el.

A Kongó-medence esőerdőit és őslakosait leginkább a nagyüzemben folyó fakitermelés fenyegeti. A történet ismerős – a kormányok engedélyt adnak a fakitermelő cégeknek, akik „elfelejtik” befizetni adóikat, és beváltani a helyieknek tett (iskolaépítésről, fejlesztésekről és egyéb mézesmadzagokról szóló) ígéreteiket, majd pár év után, amikor már nem gazdaságos a termelés, ám a környezetet visszafordíthatatlanul tönkretették, egyszerűen odébbállnak.

“A klímaváltozás okozta szélsőséges időjárási viszonyok Afrikát kiemelten fenyegetik.”

A Greenpeace a helyiek segítségével igyekszik nyilvánosságot biztosítani ezen esetek számára, és ha idejében értesül egy-egy helyi konfliktusról, csapatával megpróbál közbeavatkozni is. A becsapott és felháborodott helyiek ugyanis rendre összetűzésbe kerülnek a – rendszerint külföldi, a katonaság és helyi rendőrség támogatását élvező – multikkal. Ezek az összetűzések nagyon gyakran igen brutálisak. A legutóbbi – idén májusban kirobbant, és emberáldozatot is követelő – konfliktust a Greenpeace egy helyi civil hálózattal, az RRN-nel (Réseau Ressources

Naturelles) együtt dokumentálta és tárta a nyilvánosság elé.

A szervezetek mellett számos nagy egyéniség is jelentősen hozzájárul az afrikai erdőpusztítás elleni harchoz. A kenyai születésű Wangari Maathai 1977-ben indította el fáültetési programját, mely „Zöld Öv Mozgalom” (Green Belt Movement) néven vált ismertté, és mára több afrikai országot átívelő hálózattá nőtte ki magát. A mozgalom célja az erdőirtás ellensúlyozása (Kenyában a természetes erdőknek már csak 3%-a maradt fenn), a talajerózió megállítása és ezzel párhuzamosan a hagyományos gazdálkodási formák támogatása és a szegénység csökkentése. Tagjai főleg nők, akik kitartó munkával eddig csaknem 40 millió fát ültettek különféle közösségi tulajdonban lévő földeken. A mozgalom később más, a nők számára fontos kérdést – így az oktatást és az élelmézést is – zászlajára tűzött. Maathai – politikai tisztsegeket is vállalva – erélyesen fellépett a korrupció, a törzsi háterű viszálykodás és a politikai elnyomás ellen. 2004-ben ő lett az első környezetvédő, és az első afrikai nő, aki megkapta a Nobel-békedíjat.

2009-ben Right Livelihood Award-ot, vagyis ún. alternatív Nobel-díjat kapott René Ngongo, kongói aktivista, akinek fő célja, hogy megvédje a Kongó-medence erdejét az ipari fakitermeléstől. A Greenpeace Africa politikai szaktanácsadójaként több programot indított el a környezetvédelmi tudatosság, az erdővédelem és a környezeti nevelés/oktatás keretében, s kormányzati körökben is lobbizik azért, hogy megalkossák az erdőpusztításnak valóban véget vető törvényeket és politikai feltételeket. A Kongói Demokratikus Köztársaság egyes régióiban már sikerült megva-

lósítani elképzeléseit: emberek százainak van állandó jövedelme olyan mezőgazdasági munkából, ami már nem a fakivágáson alapul.

Michael Fay biológus egy igen merész akcióval kívánta felhívni a világ figyelmét a Kongó-mendence eltűnő erdősegeire. 3000 kilométert tett meg gyalog a kongói Bomasából indulva az őserdőn át egészen a gaboni tengerpartig. Útja során sikerült felmérnie Gabon őserdejének állapotát és élővilágát. Az óriási publicitást kapó akció következtében sikerült meggyőznie az ország vezetését tizenhárom (az ország területének 11%-át lefedő) nemzeti park alapításának szükségéről. Fay erődmentési tervének középpontjában az áll, hogy hosszabb távon az (öko)turizmus a fakitermelés alternatívája lehet. A biológus és a kormányzat hatékony együttműködésének köszönhetően Gabonban ma már sikerül olyan erdészeti és vadászati szabályokat kodifikálni és be is tartatni, amelynek révén a közép-afrikai ország ma a biodiverzitás egyik legfőbb őrzőjévé vált.

Az esőerdők élővilágának védelméért folytatott küzdelemben legendássá vált Jane Goodall, csimpánzkutató korábban a vadászokban látta az első számú veszélyforrást, de ma már a legnagyobb fenyegetést szerinte is azok a nemzetközi – elsősorban európai – vállalatok jelentik, amelyek a tömeges erdőpusztítás élharcosai. A kutatónő 1977-ben hozta létre a Jane Goodall Intézetet a csimpánzok és élőhelyük védelmének érdekében. Az Afrika teljes hosszúságában és szélességében (Egyiptomtól Dél-Afrikáig) működő Jane Goodall Intézet komplex oktatási programokban mutatja be, hogy az erdőirtás következtében hogyan lehetetlenülnek el a természetes élőhelyek. A több mint 110 országban tevékenykedő intézet egyik főtörekvése, hogy olyan ún. zöldfolyosókat hozzanak létre, amelyek összekötik az erdőirtás következtében feldarabolódott élőhe-

lyeket. A zöldfolyosók segítségével a védett területeken kívül is természetes vagy természetközeli élőhelyeket, illetve menekülési útvonalakat lehet létrehozni a helyben élő állatok számára, és ez létfontosságú lehet az afrikai biológiai sokféleség megőrzésében.

Klíma és energia

A klímaváltozás okozta szélsőséges időjárási viszonyok Afrikát kiemelten fenyegetik, miközben – ha a kontinens egészét nézzük, Dél-Afrika kivételével – az afrikai országok járulnak hozzá legkevésbé a globális felmelegedéshez. A Greenpeace szerint a század végéig csak szubszaharai Afrikában 180 millió emberi életet követelheti a klímaváltozás. A kiszámíthatatlan esőzés, az elsivatagosodás, az így előálló alacsonyabb hozamok, egekbe szökő élelmiszerárak, valamint az ivóvízhiány, már most óriási konfliktusokat okoznak, amely következtében már el is kezdődött a tömeges elvándorlás. Egyre többen ismerik fel, hogy a fejlett világ elemei, ha tetsszik „önző” érdeke is az, hogy sürgősen és nagymértékben javítson Afrika klímakezelő-képességen. Ma a legtöbb afrikai ország mezőgazdasági termelése egy-egy főtermény monokultúrás művelésére összpontosít, ami kifejezetten sérülékenyé teszi a gazdaságukat. Számos civil szervezet dolgozik azon, hogy diverzifikálódjon az afrikai gazdaság. Ez egyaránt biztosítaná azt, hogy ezek a gazdaságok önellátóbbá váljanak (ne szoruljanak nagymértékű importra), illetve hogy maguk se fűggenek ilyen szélsőséges módon egy-egy termény piaci árának ingadozásától. Természetesen mindehhez a globális kereskedelmi politikának is meg kellene változnia – ezért harcolnak az afrikaiak és a civilek karöltve az olyan szervezetek megreformálásáért, mint pl. a WTO (Kereskedelmi Világszervezet).

Tiszta technológiák Afrikában

Miközben Afrika teljesen kiszolgáltatott a klímaváltozás hatásait illetően, a kontinensnek óriási potenciálja lenne a tiszta megújuló energiatermelés területén. A Greenpeace az Európai Megújuló Energia Tanáccsal (EREC) együtt készítette el az *Energiaforradalom* című tanulmányosorozatot, mely kontinensekre és régiókra bontva mutat fenntartható utat az energiagazdálkodás területén. Az Energiaforradalom globális és regionális rendszerben is végiggondolt, bevált példákat és helyi megoldásokat mutat be, és nem csupán a környezet állapotát, hanem a társadalmi stabilitást és jólétet is szem előtt tartja. Az általuk javasolt úton haladva egyre több új munkahely is születne, a tudásalapú társadalom erősödne, valamint javulna az országok energiaellátási biztonsága és versenyképessége. E tanulmány szerint egy jól végiggondolt stratégiával 2050-re az Afrikában termelt villamos-energia 73%-a származhatna megújuló energiaforrásokból. (Teske, 2007) A napenergiára épülő áramtermelő kapacitások fejlődését főképp az motiválhatná, hogy Afrika hatalmas energia-exportórré válhatna. Ezt már Európában is korán felismerték. Nemrég jelentették be, hogy különböző (elsősorban német) befektetők egy 100 GW-os koncentrált naperőmű-park létesítését tervezik Észak-Afrika területén. Előrelátóbb szakemberek kiszámolták, hogy ha a Szaharának mindösszesen 0,3%-ára koncentrált naperőmű parkot létesítenek, az már elegendő tiszta, megújuló energiát termelne ahhoz, hogy egész Európát el lehessen vele látni. Persze nagyon nem mindegy, hogy az afrikai megújuló termelés egy rekolonizációs üzlet lesz pusztán, vagy egy olyan a társadalmat és a gazdaságot széles átható hosszú távú fejlesztés, amely jelentős hozzájárul Afrika felemelkedéséhez. Számos civil szervezet dolgozik azon, hogy

ez utóbbi valósuljon meg, és ennek elengedhetetlen feltétele, hogy ne kizárólag energiaexportra és giga-erőművek építésre rendezkedjen be Afrika, hanem széles körben építsék ki a megújuló energia helyi használatához nélkülözhetetlen technológiai kapacitásokat is. Az Energiaforradalom egyik tanulmányának számításai szerint az Afrikában jelenleg az energiaszektorban dolgozók számát (783 ezer) 2030-ig meg lehetne duplázni, amennyiben a megújulókat fejlesztése mellett döntenek. Ez a szám közel 100 ezerrel növelhető volna, ha a technológiák gyártása is helyi szinten folyrna. (Short, 2009)

Dél Afrika: egy lehetséges jó példa

A Greenpeace afrikai munkájában a klímaváltozás elleni harc egyik fő fókuszja, hogy összefogásban az Earthlife Africa hálózattal a kontinens legnagyobb gazdaságát, a Dél-afrikai Köztársaságot (amely nem melleleg az afrikai kontinens legnagyobb szénkitermelője, világszinten pedig a 12.) rávegye: fokozatosan csökkentse széntől való függését, méghozzá úgy, hogy helyette ne az atomenergiára költjön, hanem a megújulókra és az energiahatékonyság növelésére. (Teule – Musana, 2011)

Dél-Afrika hivatalos állami közüzeme, az ESKOM villamosenergia-ipari társaság erre jelenleg kevés fogékonyságot mutat, mivel inkább a rövid távú gyors nyereségben érdekelt hagyományos energia-lobbi szempontjait tartja szem előtt. Pedig az Energiaforradalom tanulmányosorozat idei 2011-es jelentése szerint a megújuló energiára és az energiahatékony technológiákra való áttéréssel az elkövetkező 20 évben 150 ezer munkahelyet lehetne létesíteni az energiaszektorban Dél-Afrikában. (A 2050-ig terjedő forgatókönyvet követve Dél-Afrika felszámolhatná függését a változókéony globális piactól, csökkenthetné ál-

lamadósságát, miközben értékes természeti kincseit is megőrizné. Melita Steele, a Greenpeace Africa klímakampány-felelőse szerint „2030-ra Dél-Afrika energiaigényének csaknem felét, 2050-re pedig a 97%-át fedezni lehetne megújuló energiaforrásokból.” (Short, 2009: 19)

Ez csak egy kis ízelítő az egyik nagy nemzetközi civil szervezet – a Greenpeace – és afrikai partnereinek munkájából. Hogy e munka mennyire lehet, lesz sikeres, nagyban függ attól, milyen szimbiózis és szinergia alakul ki a transznacionális, regionális és lokális szervezetek között, illetve, hogy mennyire sikerül e szervezeteknek összefogniuk az afrikai lakossággal. A Greenpeace sok tapasztalatot szerzett már abban, hogy hogyan kell hatékonyan rámutatni egy-egy problémára – ám azt is megtanulhatta, hogy egyedül nem tudja megoldani azokat. A Greenpeace és a többi hasonló szervezet elsődleges célja tehát nem lehet más, mint hogy inspirálja és képességekkel ruházza fel a helyben élőket, így hozzájárulva egy – a zöld és fenntartható kontinens jövőjéért küzdő – erős helyi civil társadalom kialakulásához, ezzel párhuzamosan pedig felhívja a nemzetközi közösség figyelmét a felsorolt problémák komplexitására és kezelésük fontosságára. A klímaváltozás és az ökológiai változások olyan kihívást jelentenek az emberiség számára, amely alapjaiban rendezheti át eddig ismert életünket.

E-hulladéktelepen. Forrás: Greenpeace

Jegyzetek

- 1 Sziij Dóra: Az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljai 2015-ig - áttekintés. http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=933&title=Az_ENSZ_Millenniumi_Fejleszt%C3%A9si_C%C3%A9ljai_2015-ig_-_%C3%A1ttekint%C3%A9s
- 2 NGO – Non-governmental organisation (Nem kormányzati szervezet)
- 3 <http://www.greenpeace.org/africa/en/News/news/African-Voices-Tour>

Felhasznált irodalom

- Bánfi Tibor (2010): Éghajlat és migráció. Katasztrófavédelmi Tudományos Egyesület, Békéscsaba. www.katasztrofa.hu
- Bíró Dávid (2003): A globális felmelegedés politikatörténete. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Boda Zsolt (2004): Globális ökolitika. Helikon Kiadó, Budapest.
- Csapó Zsuzsanna (2010): Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára. PhD-értekezés. http://doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/csapozs_ertekezés.pdf
- Cseh Zsombor (2010): Veszélyben a Föld tüdeje. <http://afriport.hu/elemzes/620-veszelybenafoldtudejeirtacsezhzombor.html>.
- Flannery, Tim (2006): Időjárás-csinálók. Akkord Kiadó, Budapest.
- Glied Viktor (szerk.) (2009a): Vízkonfliktusok – Küzdelem egy pohár vízért. Publikon Kiadó, Pécs.
- Glied Viktor (2009b): Szenvedő fél a klímavitában: Afrika. http://kitekinto.hu/afrika/2010/04/24/szenved_fel_a_klimavitaban_afrika.
- Glied Viktor (2010a): *Donorok és túlélők. Természeti katasztrófák és a nemzetközi politika.* In: Glied Viktor – Nagy Roland (szerk.) (2010): Függésben – Kényszerpályán a jövő? Publikon Kiadó, Pécs.
- Glied Viktor (2010b): *Környezet és fejlesztés Afrikában.* In: Tarrósy István (szerk.): Fenntartható Afrika. Publikon Kiadó, Pécs.
- Glied Viktor (2010c): Civilek a klímátárgyalások árnyékában. *Civil Szemle* (főszerk. Nizák Péter) VII. évfolyam.
- Glied Viktor – Háromszéki Márkó Péter (2011): A klímaváltozás és migráció kapcsolata. <http://www.fenntarthato.pte.hu/?cat=53>.
- Greenpeace (2007): Carving Up the Congo. Greenpeace International, Amsterdam.
- Györkös Marianna (2007): Legális bevándorlási lépések egy átfogó, uniós szintű politika létrehozására. *Európai Tükör*. 2007/10. október.
- Kibreab, Ghede (1997): Environmental Causes and Impact of Refugee Movements: A Critique of the Current Debate. *Disasters*. Vol. 21, No. 1, 20-38.
- Koser, Khalid (2008): Gaps in IDP protection. *Forced migration review – Climate change and displacement*. Issue 32, 2008, October. Refugee Studies Centre..
- Kóródi Mária (szerk.) (2009): Az erőszak kultúrája. Pallas Kiadó, Budapest.
- Mayer, Benoît – DaSilva, Dan (2011): Climate Migrants and the IOM at Cancun Conference on Climate Change. <http://www.towardsrecognition.org/2011/01/article-climate-migrants-and-the-iom-at-cancun-conference-on-climate-change/>.
- Manners, Guy (2007): Forests in Post-conflict Democratic Republic of Congo, CIFOR, Jakarta.
- Mayer, Benoît (2010): International Law and Climate Migrants. CISDL-IDLO, Montreal, Canada.
- Mohay Ágoston (2011): *A nemzetközi népességmozgás jogi szabályozásának lehetőségei – A legális migráció Európai Unió szabályozásának példája.* In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid (szerk.) (2011): Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között. Publikon Kiadó, Pécs.
- Morenth Péter (2009): A Millenniumi Fejlesztési Célok helyzete féltávon túl. *Afrika tanulmányok*. III. évfolyam 3-4. szám, 2009.
- Móra Veronika (2008): A zöldek. *Civil Szemle* (főszerk. Nagy Ádám) V. évfolyam, 2008. 1-2.
- Sebestyén Éva – Szombathy Zoltán – Tarrósy István (szerk.) (2006): Harambee. Publikon Kiadó, Pécs – ELTE BTK, Afrikanisztikai Oktatási Program.
- Short, Rebecca (szerk.) (2009): Working for the climate – Renewable Energy & The Green Job [R]evolution, Greenpeace International, European Renewable Energy Council (EREC).
- Szabó A. Ferenc (2008): Fenntartható fejlődés és demográfiai problémák. *Nemzet és biztonság*, 2008. április.
- Obaidullah, Farah – Osing, Yvette (2010): How Africa is feeding Europe – EU (over)fishing in West Africa. Expedition Report West Africa Ship Tour.
- Teske, Sven (szerk.) (2007): energy [r]evolution – A Sustainable World Energy Outlook – EREC-Greenpeace International.
- Teule, Rianne – Musana, Fiona (szerk.) (2011): The True Cost of Nuclear Power in South Africa. Johannesburg.
- Warner, Koko – Dun, Olivia – Stal, Marc (2008): Field observations and empirical research. *Forced migration review – Climate change and displacement*. Issue 32, 2008, October. Refugee Studies Centre.
- Tarrósy István (szerk.) (2010): Fenntartható Afrika. Publikon Kiadó, Pécs.

